

Хлабистова Ксенія Вікторівна,
аспірантка Київського університету
туризму, економіки та права

ПРОБЛЕМИ СУДОВОЇ РЕФОРМИ: ЛЮСТРАЦІЙНИЙ АСПЕКТ

Механізм формування системи правосуддя включає підготовку та добір кандидатів на посаду судді, оскільки саме професійний рівень, моральні якості кандидатів, процедура їх добору і закладає основи функціонування судочинства. Сучасні «підривні» тенденції призвели до нівелювання сутності правосуддя, адже навряд чи можна називати «судом за правом» явище, до якого довіра у суспільстві знижується, викликає здивування в іноземних спостерігачів.

Законодавством встановлено люстраційні по суті, критерії добору кандидатів у судді, які стосуються освіти і віку, при цьому вимоги до моральних якостей кандидата законодавцем сформульовані нечітко і охоплені поняттям «добročесність». Існуючий освітній ценз у системі правосуддя не є ефективним і не впливає на якість кадрового забезпечення судової системи. Так, за ст. 127 Конституції України і ст. 69 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» (далі Закон) на посаду судді може бути призначений громадянин України, не молодший 30 і не старший 65 років, який має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ять років, є компетентним, добročесним та володіє державною мовою. Законом можуть бути передбачені додаткові вимоги для призначення на посаду судді [1; 2].

Такий підхід до формування системи правосуддя не відображає зацікавленості держави у високому професійному рівні кандидатів у судді, адже вимога щодо вищої юридичної освіти є суто формальною, оскільки не враховує середнього балу додатка до диплома, форми навчання, ані зайняття науковою діяльністю кандидата. Також не є зрозумілим зрівняння законодавцем освітньо-кваліфікаційних рівнів «спеціаліста» та «магістра». Професія судді – вкрай відповідальна, вимагає ґрунтовних академічних знань, аналітичних здібностей та, у більшості випадків, наукового підходу до вирішення правових спорів. Тому, доцільним було б

підвищити освітньо-кваліфікаційний рівень для кандидата на посаду судді до рівня «магістра», встановити мінімальний рівень академічної успішності, форму здобуття освіти та наукові досягнення. Це дозволить сподіватися на елементи правового аналізу та мотивування у судових рішеннях.

Іншою складовою кваліфікації кандидата на посаду судді є досвід у сфері права. У законодавстві він ототожнюється із записом у трудовій книжці, тобто трудовим стажем. Невизначеність видів юридичної діяльності, які сприяли б формуванню високого рівня правосвідомості кандидатів, призводить до нівелювання вказаного критерію. Так, у стаж роботи в галузі права, необхідний для кандидата у судді, зараховується робота консультанта із судової статистики суду, слідчого чи юрисконсульта на підприємстві. Хоч вказані професії навряд чи дозволять отримати необхідний досвід для здійснення правосуддя. Аналіз судової системи вказує на недостатність для здобувача і стажу роботи на посаді помічника судді. Такий кандидат ознайомлений з канцелярською і технічною, далекою від аналітично-правової діяльності, не має чіткого уявлення про роботу представника/ адвоката у процесі, внаслідок чого не зможе повно й об'єктивно оцінювати ситуацію у справі. На аксіологічний аспект стажу роботи помічника судді вказує ставлення до нього роботодавців на ринку юридичних послуг. Зокрема, для юриста з огляду на теоретичну та практичні навички, такий досвід неprestижний, іноді небажаний чи взагалі перепорою у працевлаштуванні.

Очевидно, що кандидат у судді повинен мати високий рівень академічної успішності та досвід у сфері захисту прав і свобод осіб. Таку практику можна здобути передусім виступаючи представником/ адвокатам у процесах. Тільки кількість і характер судових справ об'єктивно свідчитимуть про знання та досвід здобувача. У більшості зарубіжних країн кандидати у судді мають, зокрема, 10-річний стаж претензійно-позовної діяльності, що достатній для розуміння матеріально-правових і процесуально-правових категорій.

Окремо слід зазначити про вік кандидата. В контексті нечітких критеріїв щодо освіти та досвіду кандидатів у судді існуючий віковий ценз набуває негативного значення.

Підвищений Верховною Радою України 02.06.2016, до 30-ти років, вік для здобувача посади судді не є достатнім і не може забезпечувати якісне правосуддя. Показовим є зарубіжний досвід при формуванні суддівського корпусу (у США середній вік суддів становить 40–45 років, адже для зайняття цієї посади слід володіти високими професійними, особистими якостями та авторитетом у юридичних колах. Тому суддями стають досвідчені адвокати, юристи-політики, професори із значним стажем роботи і репутацією [3].

Поряд з нечіткими критеріями професійності, моральні вимоги до кандидата у судді й порядок встановлення відповідності цим вимогам, видаються ще більш неоднозначними. Законодавець передбачив встановлення рівня доброчесності та професійної етики кандидата на посаду судді шляхом аналізу анкети кандидата, його мотиваційного листа, декларацій родинних зв'язків і про майновий стан кандидата, результатів спеціальної перевірки у сфері запобігання корупції. При цьому, як вбачається з аналізу ст. 71, 74, 85, 88 Закону, наявність позитивного висновку Громадської ради доброчесності по кожному кандидату на посаду судді не вимагається, а негативний висновок не враховується у разі ухвалення Вищою кваліфікаційною комісією суддів рішення про підтвердження здатності такого судді (кандидата) здійснювати правосуддя у суді, якщо таке рішення підтримане не менше одинадцятьма її членами [2]. Попри численні вживання у Законі поняття «доброчесність», його зміст, для оцінки кандидата на посаду судді, не розкривається, а приблизне уявлення про його значення можна сформулювати через аналіз положень Закону про декларацію доброчесності судді.

Згідно ч. 2 ст. 62 Закону декларація доброчесності судді складається з переліку тверджень, правдивість яких суддя повинен задекларувати шляхом їх підтвердження або непідтвердження (відповідність рівня життя судді наявному в нього та членів його сім'ї майну і одержаним ними доходам; невчинення корупційних правопорушень; відсутність люстраційних заборон; відомості про декларування майна та інше). У п. 12 ч. 4 ст. 85 Закону відповідність судді критерію доброчесності ототожнюється з відповідністю витрат і майна судді та членів його сім'ї

задекларованим доходам. Аналогічна ситуація з критерієм професійної етики: визначення поняття у Законі відсутнє, а у ч. 4 ст. 59 Закону зазначено, що результати моніторингу способу життя судді можуть також використовуватися для оцінки дотримання суддею правил суддівської етики.

Вищенаведене свідчить, що встановленні законодавством численні види перевірок при відборі кандидатів на посаду судді, мають однакову антикорупційну природу та в повній мірі не забезпечують виявлення морально-етичних якостей кандидата. Така ситуація є неприйнятною і першим кроком до її виправлення є запровадження чітких механізмів виявлення моральних якостей кандидата, його аналітичних здібностей та ставлення до професії судді.

Слід враховувати позитивний зарубіжний досвід з формування суддівського корпусу. Наприклад, до кандидата можна висувати такі загальні критерії як вік, стан здоров'я, неупередженість, чесність, професійні навички, зв'язок з громадськістю і розуміння соціальних потреб. Остання позиція впливає з обов'язку суддів бути зацікавленими у вдосконаленні права у служінні його суспільству. При цьому чинниками виявлення відповідності кандидата вказаному критерію є його прояв знань та розуміння філософії права, наявність почуття соціальної і моральної відповідальності, участь у громадській правовій діяльності та можливість знаходження балансу між інтересами створення судового прецеденту та соціальних змін [4].

Отже, незадовільно низький рівень юридичної підготовки, як правило, відсутність чесноти (позитивна моральна властивість характеру людини, що визначається його волею і вчинками), «підприємницький підхід» при отриманні посади судді і призвели до занепаду судової системи. Досягнення українським правосуддям мінімального європейського стандарту якості пов'язане з підвищенням професійного і морального рівня державних службовців, в першу чергу, членів органів відповідальних за формування суддівського корпусу. В іншому випадку, будь-які зміни до законодавства будуть неефективними.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – С. 141.

2. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 31. – Ст. 545.

3. Ведерникова О. Н. Предупреждение коррупционного и юного противоправного поведения: опыт судей России и США / О. Н. Ведерникова. // Бизнес, менеджмент и право. – 2003. – № 4. – С. 54–65.

4. American Bar Association. Standards on State Judicial Selection. Report of the ABA Standing Committee on Judicial Independence Commission on State Judicial Selection Standards. – 2000. – July/ [Online]. Available at: http://www.americanbar.org/content/dam/aba/administrative/judicial_independence/reformat.authcheckdam.pdf/.